

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

МАТЕРІАЛИ

III Міжнародної науково-практичної
конференції

СОЦІОКУЛЬТУРНІ
ТА ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДУ
В ПАРАДИГМІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2-3 квітня 2010 р.

Київ
Аграр Медіа Груп
2010

Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 2-3 квітня 2010 р. / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. – К., 2010. – 508 с.

Містить матеріали доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції з проблем перекладознавства.

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

В.П. Харченко, д-р тех. наук, проф., проректор з наукової роботи
Національного авіаційного університету

Заступники голови оргкомітету:

А.Г. Гудманян, д-р філол. наук, проф.,
директор Гуманітарного інституту НАУ
С.І. Сидоренко, канд. філол. наук, доцент каф. англійської філології
і перекладу Гуманітарного інституту НАУ

Члени оргкомітету:

О.В. Петренко, канд. психол. наук, доцент
Н.С. Борисенко, канд. філол. наук, доцент
І.А. Гонта, канд. філол. наук, доцент
С.Г. Шурма, канд. філол. наук
А.В. Головня, канд. філол. наук
Г.Г. Єнчева
О.В. Кондратьєва

Секретаріат конференції

О.В. Барабаш (голова секретаріату)
А.М. Тригуб
Т.В. Барабаш

*Рекомендовано до друку вченою радою Гуманітарного інституту НАУ
(Протокол № 6 від 17.03. 2010 р.)*

**Омонімія та полісемія в контексті галузевого перекладу
німецької науково-технічної літератури**

Відомий мовознавець О.В. Федоров [1: 298] у своїй праці «Основы общей теории перевода» розкриває аспекти спеціальної наукової літератури, зокрема термінологічні питання, що повною мірою постають у зв'язку з перекладом наукового та науково-технічного тексту певних галузей знань. Для точної передачі змісту вихідного тексту (ВТ) науково-технічного функціонального стилю перекладачу необхідно не лише бути обізнаним у вузькоспеціалізованій літературі, а й розумітися на особливостях того чи іншого поняття або явища. Саме це відіграє вирішальну роль у виборі відповідника, якщо йдеться про омонімію та полісемію термінів.

Відомим перекладознавцем Я.Й. Рецкером на практиці доведено те, що, зазвичай, перекладацькі помилки мають двояку суб'єктивно-об'єктивну природу: з одного боку вони обумовлені недостатньою кваліфікацією перекладача, з іншого – спричинені певними провокуючими факторами ВТ [2: 163]. Розглядаючи особливості перекладу науково-технічної літератури, можна встановити, що важливе місце у ній посідають міжмовні омоніми та полісемічні лексичні одиниці, які нерідко призводять до перекладацьких помилок. Саме вони належать до так званих «хибних друзів перекладача».

Міжмовні омоніми – слова вихідної мови (ВМ), що за звучанням збігаються зі словами мови перекладу (МП), але повністю розходяться з ними за значенням. Наприклад:

Kugelblitz, die in allen Farben des Spektrums beobachtete Erscheinung, tritt fast ausnahmslos im Zusammenhang mit einem Gewitter auf. – *Куляста блискавка – явище, що спостерігалось в усіх фарбах спектра, майже завжди виникає з грозою.*

У даному випадку не можна перекладати лексему *Farbe, f* як «фарба», бо фарба – це речовина для забарвлення предметів, що до спектру не має жодного відношення, бо в ньому можуть існувати лише кольори. Також до міжмовних омонімів можна віднести лексичні одиниці ВМ, які в одному зі своїх значень є еквівалентом слова, але у того ж самого слова МП є ще одне чи декілька значень, які не мають нічого спільного зі своїм звуковим (буквеним) аналогом. Напр., *Radiator, m* – радіатор (у контексті «нагрівальний пристрій»), але не радіатор автомобіля (*Kühler, m*). Те саме можна сказати про *Amortisation, f* – амортизацію у плані «поступового зниження вартості

як наслідок спрацювання», «поступового зниження боргів», але не у значенні «пом'якшення поштовхів» (*Stoßdämpfung, f*) [2: 164].

При перекладі наукового та науково-технічного тексту у переважній більшості випадків використовуються існуючі терміни, закріплені у відповідній галузі науково-технічної літератури. Коли у тексті фігурують поняття зі спеціальних галузей, суть яких перекладачу невідома, і коли перекладач не знає термінологічних відповідників, йому доводиться користуватись своєю філологічною освіченістю, знанням кореневих зв'язків слова, аналізом можливих значень терміну в контексті. Проте ці знання не завжди можуть замінити реальні знання тих явищ або речей, про які йдеться у ВТ. Образне значення, що часто пов'язане з коренем слова-терміна, не відіграє в науковому та науково-технічному текстах ніякої змістової ролі (напр.: *Tellerrad, n* – «ведений триб»). Більш того, воно може створювати пастки внутрішньої форми. Так, звичайний «карбюратор» (*Vergaser, m*) за невеликого перекладу може перетворитися в «зброю для газової атаки». Отже, остаточний вибір варіанта визначається не лише вимогами змісту, а й, передусім, усталеною термінологією [2: 170]. Надмірний буквалізм перекладу може призводити до таких недоречностей, як: «ультравіпромінювання» замість закріпленого у словнику «космічного випромінювання» (*Ultrastrahlung, f*) чи «технічна продуктивність» замість «коефіцієнта корисної дії» (*Nutzeffekt, m*), або «можливе уявлення» замість «поняття вірогідності» (*Wahrscheinlichkeitsbegriff, m*).

У мові науки й техніки омонімія термінів спричинена тим, що у терміносистемах різних галузей знань широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення [3]. Перекладацькі помилки можуть виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки. Крім омонімії, коли одне значення значно ширше за інше, існують такі види омонімії, коли одна й та ж форма має різне значення в різних підгалузях науки, в різних підгалузях суміжних галузей науки чи техніки, в різних підгалузях однієї галузі чи в межах однієї підгалузі. Наприклад, термін *Gelenk, n* в галузі автомобілебудування означає «коліно; ланку; (карданний) шарнір», в анатомії термін перекладається як «суглоб».

Омонімія термінів-аббревіатур та скорочень відбувається, здебільшого, через співпадіння їх форм у різних галузях науки (міжгалузева та внутрішньогалузева омонімія). Це складає чималі труднощі при перекладі, особливо, якщо в словнику не подається потрібний варіант розшифрування аббревіатури. У такому разі перекладачу треба вдаватися до екстралінгвістичних знань та додаткової довідкової літератури. Через стрімкий розвиток галузі автомобілебудування з'являється потреба у

створенні нових аббревіатур та акронімів, що часто співпадають з вже існуючими міжгалузевими термінами. З тих чи інших причин, не всі словники встигають поновлювати свій лексичний запас, тому дуже часто омонімія аббревіатур може стати «хибним другом перекладача». Наприклад, при перекладі аббревіатури *BAS* у німецькомовному словнику ми зустрічаємо наступні варіанти перекладу: *BAS (bioaktive Substanz)* «біологічно активна речовина», в англійській мові теж немає підходящих відповідників. Маємо скорочення від 1. *BAS [Bachelor of Agricultural Science]* «бакалавр сільськогосподарських наук»; 2. *BAS [Bachelor of Applied Science]* «бакалавр прикладних наук»; 3. *BAS [Broadband access switch]* «широкосмушний комутатор доступу»; 4. *BAS [boric acid solution]* «розчин соляної кислоти». У даному випадку допомагає контекст, оскільки йдеться про «систему екстреного гальмування». Отже, використовуємо описовий пояснювальний переклад, залишаючи аббревіатуру без змін у МП.

Як і звичайні слова, терміни можуть бути багатозначними у галузі техніки та науки як назви різних предметів в залежності від контексту (напр.: *Lager, n* – *машинобудування* «підшипник», *геологія* «родовище», *високий стиль* «постіль», «ложе», також знаходимо «табір», «сховище»). Вони можуть також співпадати зі словами, що не мають характеру термінів (напр.: *Schalter, m* «каса», «вимикач», «рубильник», «комутатор»). Умовою коректного перекладу, тобто вибору потрібного слова з числа тих, що слугують передачею терміну ВТ у різних його значеннях, є правильне розуміння того, про що в контексті йде мова, тобто знання явищ дійсності та їх назв [1: 298]. Опис відповідників в рамках спеціальної теорії перекладу не має за передумову механічну заміну відповідником одиниці оригіналу [4: 171]. Найбільш відчутну роль у вирішенні багатозначності лінгвістичних одиниць відіграє контекст, про що згадується у праці Л.С. Бархударова «Язык и перевод» [5: 169-173]. Він служить тим засобом, який «знімає» з тієї чи іншої багатозначної одиниці всі її значення, крім одного. Тим самим контекст надає мовній одиниці однозначності і робить можливим вибір одного з декількох потенційно існуючих еквівалентів даної одиниці. Наведемо кілька прикладів. Лексема *Entwicklung, f* має декілька значень, а саме: 1) розвиток 2) розробка (напр. проекту); конструювання (напр. машини); проектування; 3) конструкція; проект; 4) підготовка тощо.

Отже, явище омонімії та полісемії є невід'ємними складовими науково-технічних текстів, тому у перекладі слід врахувати екстралінгвістичний компонент терміна та визначити його місце в терміносистемі тієї чи іншої галузей знань. Першим сигналом «лексичної пастки» слугує змістовне логічне непорозуміння. Тому єдина порада перекладачам для

уникнення таких казусів зводиться, на думку Брандеса і Провоторова, до лозунгу: «Пильність та самокритичність!»

Література

1. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностранных языков. Учеб. пособие. – 5-е изд. – СПбГУ М.: ООО «Издательский дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с. 2. Брандес М.П., Провоторов В.И. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков): Учеб. пособие. – 3-е изд., стереотип. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 224 с. 3. http://www.rusnauka.com /14_APSN_2008/Philologia /32535.doc.htm. 4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение // Курс лекций. – М.: ЭТС, 2000. – 192 с. 5. Бархударов Л.С. Язык и перевод // Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: «Международные отношения», 1975. – 240 с.

Тетяна Барамикова
м. Київ

Деякі особливості перекладу науково-технічної літератури

У всіх видів науково-технічної літератури є багато спільного у мові і у характері викладення. Авторі науково-технічних праць намагаються висловлювати свої думки таким чином, щоб уникнути можливості довільного тлумачення суті питань, що розглядаються [1]. Це знаходить своє відображення у складі лексики, що використовується, та граматичній побудові речення, що дає можливість говорити про загальні лексичні та граматичні особливості науково-технічної літератури.

Головною лексичною особливістю науково-технічної літератури є використання в ній слів у прямих значеннях. Авторі намагаються не використовувати слова у переносних значеннях для того, щоб виключити можливість довільного тлумачення змісту матеріалу [2].

Лексика науково-технічної літератури включає значну кількість слів загального вживання, велику кількість спеціальних термінів та слів наукового стилю.

Вивчення наукової термінології характеризується тісним переплетінням теоретичного та методичного аспектів і висуває її в ряд прикладних дисциплін. В цьому конкретно проявляється специфіка сучасної інтеграції мовознавства як теоретичної науки про мову.

При вивченні іноземної мови як фаху переклад виступає як додаткова мета навчання і як засіб навчання (мовленню, читанню, письму, аудіюванню).

Як додаткова мета навчання переклад – найкраща двомовна діяльність саме як мовлення. При цьому він і найкращий метод навчання, адже навчатися перекладати не перекладаючи неможливо.

Якщо переклад є метою навчання, то він являється системою дисциплін, спрямованих виробити у студента навички і вміння перекладу для того, щоб адекватно передати на мові перекладу те, що виражено в усній чи письмовій формі на іноземній мові.

Як засіб навчання мов переклад є методичним прийомом, який використовується для полегшення семантизації як окремих слів, словосполучень та граматичних категорій.

При ознайомленні з новим матеріалом і при його закріпленні потрібен переклад. Він тут ефективний засіб навчання.

Процес перекладу є синтезом трьох етапів діяльності: 1) сприйняття іншомовної інформації; 2) її аналіз – розуміння; 3) повторення сприйнятої інформації на мову перекладу.

Найбільш важливим та відповідальним вважається перший етап, тому методика підготовки до сприйняття іншомовної інформації для наступного перекладу опрацьовується перш за все. На цьому етапі ставиться завдання навчити студентів сприймати інформацію як одиницю змісту, а не як набір послідовно розташованих термінів.

Для здійснення мети практичного оволодіння іноземною мовою для професійної комунікації велике значення має правильний підхід до створення підручників з іноземних мов для спеціальних цілей, термінологічних словників окремих дисциплін. Основною базою для побудови комунікативно значимих компонентів текстів підручника виступають лексичні засоби: терміни, термінологічні словосполучення, загальнонаукові та загальномовні слова, які найбільш адекватно відображають реальну дійсність.

Лексичні засоби забезпечують єдність тексту, створюючи зв'язність (синтагматику) і цілісність (парадигматику) тексту.

Отже лексика підручників, посібників та словників для професійної іншомовної комунікації, читання і перекладу спеціальної літератури повинна включати найбільш вживані слова даної науки: терміни, термінологічні словосполучення, загальнонаукову і загальномовну лексику.

Необхідно проводити більш якісний відбір лексики для створення підручників, термінологічних словників для професійного мовлення, активізації навчання професійної комунікації.

Слова, які вживаються у науково-технічній літературі, можуть мати значення, відмінні від тих, у яких вони загалом зустрічаються.